

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

5-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

F.A.Yuldashev Axborotlashgan jamiyatda ehtiyoj va manfaatlarni tadqiq etishning muhim jihatlari	108
M.M.Teshaboyev Jamiyatda ijtimoiy adolat va ijtimoiy tenglik	115

SIYOSAT

H.M.Rasulov Ommaviy axborot vositalari - siyosiy-huquqiy madaniyat targ'iboti subyekti sifatida	120
K.X.Avazov Siyosiy tadqiqotlar tizimida tahdid, tahdidbardosh jamiyat tushunchasining mazmun-mohiyati.....	124
B.M.Jo'raquziev Yangi O'zbekistonda "inson – jamiyat – davlat" tamoyilining qaror topishi xususida	129
D.A.Mamajonova Inson va fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini ta'minlash. ma'muriy, jinoyat va fuqarolik qonunchiligini takomillashtirish.....	133
I.A.Raximov "Fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlarining-milliy demokratik institut sifatidagi o'rni"	138

TARIH

E.G.Radjapov Badiiy hamda san'at asarlarida o'zbek tog'-otliq diviziyasi qo'mondoni Mirkomil Mirsharopov talqini	142
B.M.Abdullayev, N.Sh.Kambarov Ilk Temir davrida ko'mish marosimiga oid	148
X.S.Jumanazarov Turkiston o'lkasida tibbiy muassasalar faoliyati tarixi.....	154
S.R.Tolibova O'zbekistonning Osiyo davlatlari bilan hamkorlik yo'nalishlari (Asean davlatlari misolida)	159
X.X.Azimov Qadimgi va ilk o'rta asrlar Markaziy Osiyo va Xitoy savdo aloqalari (Xitoy manbalari asosida)	167
K.S.Karimov Turkistonda mustamlaka huquqiy taksanomiyasi ta'sirida xalq sudyalari lavozimiga tayinlash tartiblari.....	171
N.Xudoyberdiyeva Mustaqillik yillarida Surxondaryo viloyatida tadbirkorlikning rivojlanishi	176
F.U.Temirov Turkistonda matbuotchilikning shakllanishi va Sadridin Ayniyning publisistik faoliyati	179
M.H.Isamiddinov O'zbekistonning antik davr moddiy madaniyatining o'ziga xos tomonlari.....	183

ADABIYOTSHUNOSLIK

A.G.Sabirdinov Omon Muxtor romanlariga chizgilar	188
M.H.Mamatov, P.M.Ahmadchonov Sayfiddin Muhammad Farg'oniy ijodida tasavvufiy tamoyillar	191
P.M.Axmadjonov Sayf Farg'oniyning tarjimai holi va hayot yo'liga doir	195
G.H.Axmedova Ingliz adabiyotida jorj eliotning ijodi va tanqidiy realizm	200
G.V.Abdullayeva Topishmoq she'rlar va ularning badiiy-estetik funksiyasi	204

TOPISHMOQ SHE'RLAR VA ULARNING BADIY-ESTETIK FUNKSIYASI
ЗАГАДКИ СТИХИ И ИХ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ
RIDDLES POEMS AND THEIR ARTISTIC AND AESTHETIC FUNCTION

¹Abdullayeva Gulnoza Voxidjonovna

¹Farg'ona davlat universiteti, o'qituvchi

Annotatsiya

Maqolada topishmoq janri va folklor ta'sirida yozma adabiyotda, xususan, bolalar she'riyatida she'riy topishmoq janrining yuzaga kelishi, bolalarning tafakkuri va aqliy salohiyatining rivojlanishidagi ahamiyati, poetik xususiyatlari, ma'rifiy, badiiy-estetik mohiyat kasb etishi tadqiq qilingan. Tursunboy Adshboyev, Po'lat Mo'min va Abdurahmon Akbarning shakli-mazmuniy novatorona topishmoqlari asosida tahlil amalga oshirilgan. She'riy topishmoqlar yaratishda izdoshlik va o'ziga xoslik, ijodkorning uslubiy mahorati, individualligi qiyoslangan.

Аннотация

В статье исследуется возникновение жанра поэтической загадки в письменной литературе, особенно в детской поэзии под влиянием жанра загадки и фольклора, его значение в развитии мышления и умственного потенциала детей, его поэтические свойства, приобретение воспитательной способности, художественно-эстетическая сущность. Анализ проводился на основе новаторских загадок Турсунбая Адибоева, Полата Момина и Абдурахмана Акбара. В создании поэтических загадок сопоставляются традиционализм и оригинальность, стилистическое мастерство и индивидуальность творца.

Abstract

The article investigates the emergence of the poetic riddle genre in written literature, especially in children's poetry under the influence of the riddle genre and folklore, its importance in the development of children's thinking and mental potential, its poetic properties, and the acquisition of an educational, artistic and aesthetic essence. The analysis was carried out on the basis of innovative riddles by Tursunboy Adshboyev, Polat Momin and Abdurahman Akbar. In the creation of poetic riddles, followership and originality, stylistic skills and individuality of the creator are compared.

Kalit so'zlar: Folklor, topishmoq, shakl va mazmun, an'ana va novatorlik, adabiy topishmoqlar, metafora, o'xshatish, to'rtlik.

Ключевые слова: Фольклор, загадка, форма и содержание, традиция и новаторство, литературные загадки, метафора, сравнение, четвёрки.

Key words: Folklore, riddle, form and content, tradition and innovation, literary riddles, metaphor, simile, fourth.

KIRISH

Topishmoqlar xalq og'zaki ijodida alohida o'rin tutadi. Folklorning ta'sirida yozma adabiyotda ham topishmoq she'rlar yaratildiki, bu ayniqsa, bolalar adabiyotida katta badiiy-estetik mohiyat kasb etadi. Bu janrning mohiyati metafora bilan bog'liq bo'lib, ularda topilishi lozim bo'lgan narsa-buyumning asosiy xususiyatlari haqida ma'lumot beriladi. Qadimda topishmoqlar cho'pchak, topmashoq, matal, bayt, jumboq, topar kabi nomlar bilan yuritilgan[1.B.28]. Mahmud Qoshg'ariyning "Devoni lug'otit turk" asarida ham xalq topishmoqlaridan bir qancha namunalar keltirilgan. Topishmoqlarda xalq hayoti, turmush darajasi madaniyati va urf odati ma'lum ma'noda o'z ifodasini topadi, yechilishi mumkin bo'lgan so'roq majoziy shaklda ifodalanib, uning ma'nosi yashirincha bo'ladi. Bu janrda narsa yoki hodisa o'xshatish, o'zaro qiyoslash, taqqoslash orqali gavdalanitiriladi [2.B.24].

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Bolalar tafakkur olamining shakllanishida topishmoqning ahamiyati katta. Bolalar adabiyoti mustaqil ravishda shakllana boshlagandan beri ijodkorlar tomonidan xalq og'zaki ijodi namunalaridan oziqlangan holda ko'plab adabiy topishmoqlar yaratildi. Zamonaviy o'zbek bolalar adabiyoti mazmun va shakliy jihatdan yangilanishlarga boy bo'lib, topishmoq she'rlar yaratish yo'lidagi tajribalar ham diqqatga sazovordir. A.Akbar tomonidan yaratilgan she'riy topishmoqlar ma'rifiy, badiiy-estetik mohiyat kasb etishi bilan tadqiqot talabdir. Ijodkor folklor, milliy adabiyot, ustozlar tajribasi, jahon adabiyoti namunalaridan bahramand bo'lib, adabiy tajribalarga tayangan holda o'ziga xos poetik mazmun va shaklda topishmoqlar yaratdi. Topishmoqlar yosh kitobxonning fikrlashiga, tafakkur tarziga rag'bat beruvchi janr sanaladi. U kuzatuvchanlik, topqirlik, hozirjavoblik

ADABIYOTSHUNOSLIK

sifatlarini shakllantirish barobarida bolaning soʻz boyligini oshirishga, nutqining oʻsishiga yordam beradi.

Ado etib oʻzini / Tozalikka yoʻl ochar.

Suv tegsa goh qoʻllardan / Baqaga oʻxshab qochar. [3.B.87]. **(sovun)**

Topishmoq toʻrtlik shaklida boʻlib, juft misralari qofiyalangan, soʻzlari sodda va ravon. Bolalar tafakkuriga xos obrazlardan foydalangan. Topilayotgan narsa yoki buyumga xos xususiyatlari obrazli oʻxshatishlar asosida keltirilgan. Topishmoqning javobi - "Sovun". Sovundan qancha foydalansak tanamiz poklanib boradi, shu asnoda u tugab boradi, goʻyo oʻzini yaxshilik yoʻlida fido etgan insonlar singari. Topishmoq zamirga ezgulik singdirilgan. Sovundan foydalanganimizda baʼzan qoʻlmizdan sirpanib tushib ketadi. Shoir bu holatni obrazli tarzda ajoyib "tesha tegmagan" oʻxshatish - "baqaga oʻxshab qochar" bilan ifoda etadi.

Topishmoqlar ijtimoiy hayot va tabiat hodisalari bilan chambarchas bogʻlangan boʻlib, real voqelikka asoslanadi. Unda atrofimizni oʻrab turgan moddiy dunyodagi turli narsalar aks etadi. Har bir topishmoq oʻziga xos shakl va mazmunga ega. Topishmoqda falsafiy, tarixiy, etnografik tushunchalar, hodisalarning mohiyati nihoyatda goʻzal, obrazli iboralar bilan aks ettiriladi [4.B.28]. Topishmoqlar ikki kishi yoki jamoa oʻrtasida berilgan jumboqli savol-javob tarzida ham yaratiladi.

A.Akbar qalamiga mansub topishmoqlar asosan "toʻrtlik" shaklida boʻlib, mazmun jihatdan oʻziga xos ohorli oʻxshatishlar, taʼrif, tavsifdan iborat. Tili ravon sodda, bola dunyoqarashiga mosdir. Shoirning topishmoqlari asosan ikki kishi - muallif va kitobxon oʻrtasidagi savol- javob tarzida yaratilgan. M.Sulaymonovning "Oʻzbek xalq ogʻzaki ijodi" uslubiy qoʻllanmasida "Topishmoq ijrosi uchun kamida ikki kishi, ikki guruh yoki topishmoq aytuvchi va uni yechuvchilar, javobni topuvchilar boʻlishi kerak",- deb fikr bildiradi [5.B.29]. Anʼanaviy tarzda topishmoqlarning savol qismi tabiat, tabiat hodisalari, umuman har bir obyektga badiiy tus berilgan holda obrazli taqqoslash, oʻxshatish orqali jumboqlanadi. Javob qismi esa obrazlar orqali jumboqlangan obyekt - narsa yoki tabiat hodisalarining nomini aytib berish, maʼnosini topish, yashiringan jumboqni yechishdan iborat.

Kunu tun parvona zamin boshida /Na damni bilishar, na olishar tin.

Biriga qarasang koʻzing qamashar /Biriga soatlab tikilish mumkin? [6.B.90] **(Quyosh va oy)**

Topishmoq tabiatning muhim unsuri quyosh va oy haqidadir. Savol qismida uning xususiyatlari obrazli tarzda, taqqoslash asosida koʻrsatib beriladi. "Biriga qarasang koʻzing qamashar" – quyoshning taʼrifi yaʼni xususiyati keltirilgan. Kitobxon shu ibora orqali javobini topa oladi. "Biriga soatlab tikilish mumkin" - iborasi orqali esa, topishmoqning ikkinchi javobi kelib chiqadi. "Koʻzing qamashar"- "tikilish mumkin" soʻzlari bir-biriga zid maʼnoli boʻlib-tazod sanʼatini yuzaga keltirgan. Topishmoqlar tuzilishiga koʻra bir yoki bir necha predmetli boʻladi. Ushbu topishmoq bir necha savol va bir necha javobli (predmetli) topishmoqlar sirasiga kiradi. A.Akbar topishmoqlarining yana bir jihati shuki, baʼzi topishmoqlarining savol qismi oxirida soʻroq belgisi qoʻyilgan, lekin hech bir misrada soʻroq soʻzi ishlatilmagan. Soʻroq ohangi yordamida aytilgani uchun "soʻroq" tinish belgisi qoʻyilgan.

Bayroqchaman, bayroqcha / Rangim yam – yashil.

Kuzga qadar xilpiray, / Shamol shafqat qil. [7.B.91] **(barg)**

Topishmoq intoq sanʼati asosiga qurilgan boʻlib, oʻziga xos oʻxshatish (bayroqchaman) bilan boshlanadi. Topilayotgan jumboqning xususiyatlari misralarda birma-bir, bosqichma-bosqich keltiriladi. Birinchi misrada shakli, ikkinchi misrada rangi, uchinchi misrada holati, toʻrtinchi misrada xulosa tarzda beriladi. Ikkinchi misrada nomi topilayotgan narsaning rangi beriladi "yam - yashil". Bolakaylar tafakkurida bunday oʻxshatish va tasvirlashlar orqali unga mos keluvchi narsalar bir-bir gavdalanadi va aniqroq tasavvurni yuzaga keltiradi. Yam - yashil soʻzi orqali "barg" xayolga keladi. 3-misradan esa fikrlari oydinlashib, haqiqatdan ham "barg"- yaproq ekanligini tushunadi. Sababi barg (hilpirab turishi) bayroqchaga oʻxshaydi, rangi yam-yashil, lekin bu yashillik kuzga qadar hilpiraydi, shamol esganda asta-sekin yerga tusha boshlaydi. Bargning bayroqchaga oʻxshatilishi ajoyib badiiy topilmadir. Shu bilan birga tabiat qonunini (bargning umri kuzga qadar boʻlishi) bolalar tafakkuriga xos tarzda berib oʻtadi. Tabiat, tabiat hodisalari va narsalarni bir - biriga oʻxshatish, taqqoslash orqali borliqni, undagi mavjud narsalarning mohiyatini teran anglashga katta yordam beradi.

Qop-qoradir / Jismimiz.

Charos erur / Ismimiz. [8.B.91]

(Uzum)

Topishmoqning shakli sodda ya'ni to'rt misradan iborat bo'lib, misradagi so'zlar soni ham oz. Qisman qofiyadosh misralardagi so'zlar ikkitadan: "Qop - qoradir", "charos erur", to'liq qofiyadosh misralardagi so'zlar bittadan: "Jismimiz - Ismimiz" tarzda ifoda etilgan. Topilayotgan narsaning belgisi, atalgan nomi keltirilgan. Bunday yodga solish usuli orqali, ya'ni nomini, rangini eslatish bilan bolalarning xotirasini mustahkamlashga diqqat e'tiborini jamlashga katta yordam beradi va topqirlik, hozirjavoblikka o'rgatadi. Topishmoqda berilgan sifat va ismidan "uzum" mevasi anglashiladi.

Yuvoshroqmiz kuchuklardan, /Sariq, ola, qoramiz.

Bir emas naq besh harfni/ Yoddan ayta olamiz. [9.92]

(mushuk)

Bu topishmoqda topilayotgan jumboqning rangi, boshqalardan ajralib turuvchi farqi keltirilgan, nomi topilayotgan narsaning tilidan besh harfni bilishi ham aytib o'tilgan. "Besh harfni yoddan aytishi"dan ushbu topishmoqning javobi besh harfdan iborat ekanligiga ishora qilinayotganligini sezish qiyin emas. Ushbu jihatlarga ko'ra topishmoq ma'rifiy xususiyat kasb etadi.

Dasutrxonlar ko'rkimiz /Lo'ppi, mazzali.

Sedanali piyozli,/ Hamda jizzali.[10.E.92]

(non)

Ushbu topishmoqni o'qiganimizda "mazzali, sedonali, jizzali" so'zlaridan folklor adabiyotimizga tegishli bo'lgan "Non yopganda" xalq qo'shig'i yodga tushadi. Topishmoqning asosiy jumboqli qismida shoir folklorga murojaat qilgan. Bu holdan topishmoqning mazmuniy jihatdan novatorona ekanligini anglaymiz. Folklor namunalarni kiritilishi bolalarni o'ziga jalb etadi, o'qib - tushunish osonlashadi. Shoir "yodga solish" usulidan foydalangani bois qo'shig'ni eslash yordamida bolakaylar qiynalmay javobini topib oladilar.

Ma'rifiy ahamiyat kasb etuvchi topishmoqlar bugungi zamonaviy adabiyotimizda alohida o'rin tutadi. Bu kabi she'rlar yosh kitobxonning adabiyot va san'at, mutolaa madaniyati haqidagi qarashlarini boyitadi. Bolalarning fikr dunyosini kengaytirishda, aql idrokini rivojlantirishda, kuzatuvchanlik xissini, nafosat tuyg'usini o'stirishda muhim rol o'ynaydi.[11.B] A.Akbarning "Uyquchining tushlari" kitobiga kiritilgan "Adabiy topshiriqlar" i 5 ta topishmoqdan iborat bo'lib, nomi tartib raqami bilan beriladi. Masalan, 1-topishmoq, 2-topishmoq, 3-topishmoq, 4-topishmoq, 5-topishmoq kabi.

1-topishmoq

Zafar degan bolaga, / Zafar Diyor adashdir.

Shukurboyga shubhasiz,/ Adash shukur Dadashdir.

Abdullaning o'zidan, / Qancha shoir, nosir bor:

Qodiriy, Avloniy, Sher,/To'qay, Oripov, Qahhor.

Adashlarni axtarib,/Uka boshing qotirma.

Menda bor aynan senbop,/ G'alati boshqotirma.[12.E.95]

Topishmoq to'rtlik band qurilishida bo'lib, 9 bandni tashkil etadi. Dastlabki ikki bandida shoir adib va shoirlarning ismini va ularning kim bilan adashligini aytib o'tadi. 3-bandidan topishmoqning savol qismi boshlanadi. Avvalgi ikki bandi bolalarni jumboqni yechishga tayyorlaydi. 3-bandida shoir so'z o'yini (tajnis she'riy san'ati) dan mohirona foydalangan. Chunonchi "Boshnig qotirma" - "Boshqotirma" tarzda 1-birikma "Boshing qotirma" ibora bo'lib, fe'l so'z turkumiga xos. "Ikkinchi boshqotirma" - ot bo'lib, "topishmoq" ma'nosini anglatadi. Bola e'tiborini jalb qiladi. So'z ma'nolarini farqlashga o'rgatadi.

Qambar, Safar, Narimon,/Habib, Yayra va Sulton,

Xudoberdi-yu Quadrat, /Rauf, Xamza, Muhammad.

Erkin, Latif va Farhod, / Nosir adib shoirdir

Yozganlarimgning bari/ Bolalarga doirdir.

Shoir yuqoridagi 5 - 6 - 7 bandlarda bolalarning sevimli shoir va yozuvchilarini ismlarini keltirib o'tgan va ularning familiyasini aniqlashni jumboq sifatida qo'yadi.

Topishmog'im mana shu - /Surishtir, qara kitob.

Sanab o'tilganlarning / Familiyasini top.

Bu bandda jumboq nima ekanligi va uni topish yo'llariga e'tibor qilinadi. Kitobxon tayyor ma'lumotni o'zlashtiruvchi, "hazm qiluvchi" gina emas, balki izlanib, kitob o'qib javobini topuvchidir. Topishmoq she'rning oxirgi bandida jumboqning javobini topishga ko'mak maqsadida javobiga yaqinlashtiruvchi ma'lumotga ishora qilgan.

ADABIYOTSHUNOSLIK

Yodingda tut bularning /Bari nosir, shoirdir

Yozganlarim avvalo, /Bolalarga doirdir.

Ushbu topishmoq bolalarni adabiyot olamiga yetaklaydi. Bolalar adabiyotining taniqli vakillarini yana bir yodga soladi va ularni ijod olami bilan tanishishga, kitob o'qishga undaydi. Yuqoridagi topishmoq she'r shakliy va mazmuniy jihatdan novatorona yaratilgan. Hajman salmoqdor, voqeaband tarzda berilgan. Qofiyalanishi asosan a - b - v - b tarzda. Qolgan 4 ta topishmoqda ham bolalar yozuvchi va shoirlarni ismi, familiyasini yoki bolalarga oid badiiy asar nomini topish so'ralgan. Abdurahmon Akbarga xos bo'lgan bunday uslubning shakllanishida ustoz Tursunboy Adashboyevning o'rni beqiyos. Tursunboy Adashboyev sodda, ixcham topishmoqlari qatorida voqeaband asosida yaratilgan, hajman salmoqdor topishmoqlar ham alohida o'rin egallagan. Abdurahmon Akbarning yuqoridagi topishmoq she'ri adabiyotga oid va "Adabiy topishmoqlar" deb nomlangan bo'lsa, Tursunboy Adashboyevning "Osmon ko'kmi, zangori"[13.155-159] to'plamidagi "Bobo qancha yoshdasiz", "Yetmay qoldi" topishmoq she'rlari esa matemaikaga oid bo'lib, raqamlarni hisoblash yordamida topilishi kerak bo'lgan jumboqni ifoda etgan.

- Bobo, kenja nabirangiz / Necha yoshga chiqdi hozir?
- Kenjam Nazar, / Men qanchaga chiqqan bo'lsam,
- Shuncha oylik bo'ldi, b o'tam. /- Siz qanchaga chiqdingiz?-
- Qaytib-qaytib so'rar Javlon. /- Yetmish sakkiz yoshga chiqdik,
- Nabiramiz ikkovlon. /- Vuy, qiziq- a, xo'sh qanday?
- Mening yoshim unikiga qo'shganda... / Kim topadi Ro'zmat bobo
- Qancha yoshga to'lganligin? / Nabirasi Nazir esa
- Necha oylik bo'lganligin?.

Topishmoqning tezis qismi Ro'zmat bobo va Javlonning dialog asosidagi savol- javobi bilan boshlanadi. Ikki suhbatdoshning ismlari topishmoqning boshida berilmasdan, misralar tarkibida ya'ni, - yettinchi misrada Javlon, o'n ikkinchi misrada, Ro'zmat bobo ismlari keltirilgan bo'lib, muallif nutqi orqali aytib o'tilgan. Antitezis qismida topishmoqning javobiga ishora qiluvchi jumlar berilgan va bu jumboqli vaziyatni yuzaga keltiradi, topguvchiga yo'nalish beradi. Sintez qismida nimani topish kerakligi muallif nutqi orqali jumboqni umumlashtirgan holda kitobxonga havola etadi.

Topishmoqlar jumboqning berilishiga ko'ra quyidagi turlarga ajratishimiz mumkin:

1. Tarkibi birgina savol(jumboq) va birgina javobdan iborat bo'lgan topishmoqlar,
2. Tarkibi bir necha savol va unga mos tarzda bir necha javobdan iborat bo'lgan topishmoqlar.

Tursunboy Adashboyevning yuqoridagi topishmoq'i ikkinchi turga mansub bo'lib, tarkibida ikki savol va ikki javob mavjud. Abdurahmon Akbarning "Adabiy topishmoqlar"i ustoziga izdosh sifatida va o'ziga xos tarzda yaratilgan bo'lib, tarkibida bir necha jumboq (shoir va nosirlar ismi, familiyasini topish) hamda unga mos tarzda bir necha javobdan iborat. Ijodkor topishmoqlarning xos xususiyatlaridan yana biri, topishmoq tarkibida savol so'zlar deyarli ishlatilmaydi, kitobxon she'rning ma'nosidan qanday vazifa qo'yilganini topib oladi. Odatda bolalar shoirlari tomonidan yaratilgan topishmoqlar qolipi quyidagicha: "Buni toping qizlarim", "Bu nima, qizim yulduz?", "buni top" kabi jumlar yoki nuqtalar o'rnini to'ldirishdan iborat bo'lar edi. Shoir esa an'anaviy qolipdan chekinib, yangicha poetik usul yarata olgan.

Bolalarning sevimli shoirlaridan biri bo'lgan Po'lat Mo'min qalamiga mansub "Bolajon, bolajonim" kitobiga kiritilgan topishmoqlarning aksari nuqtalar o'rnini to'ldirish asosida yaratilgandir. "Tezda top javob" nomli topishmoqlar hajmi ham ancha salmoqli.

Juda sevamiz uni,/ Xilma-xildir mazmuni.

Bo'lmasa ham muallim, / Bera oladi ta'lim.

U barchaning ulfati,/Bo'lar ba'zan surati.

Qani o'rtoq buni top, / Eslagan der bu [14.E.56] (*kitob*)

Topishmoq 8 misradan iborat bo'lib, qofiyalanishi ham o'zgacha, har baytdagi misra o'zaro qofiyalangan: a - a, b - b, s - s, d - d kabi. Topishmoqning javob qismida an'anaviy tarzda "Qani, o'rtoq, buni top!" iborasi keltirilgan, javob qismi "Eslagan der bu ..." murojaat shaklida bo'lib, she'r matnidagi tavsifdan va she'r ritmidan nuqtalarda yashiringan jumboqni topish mumkin. Oxirgi satrda javobga ishora aks etgan.

P.Mo'min ijodiga oid topishmoqlar asosan muallifning o'z nutqi orqali berilgan. "Toping tezroq", deya hitob qilib, topishmoq javobini topishga motivatsiya beradi. Bu bilan bolakaylar diqqat - e'tiborini jamlaydi, nigohi jumboqqa qaratilgan bo'ladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ko'rib o'tganimizdek A.Akbar, Tursunboy Adashboyev va P.Mo'min topishmoqlarida an'anaga izdoshlik aks etsa-da, o'ziga xoslik yaqqol sezilib turadi. A.Akbar topishmoqlari:

1) asosan 4 misradan iborat bo'lib, qofiyalanishi a - b - v - b tarzda ya'ni juft misralar o'zaro qofiyadosh;

2) topishmoqlar javobi shoir, lirik qahramon yoki topilayotgan narsaning o'z tilidan aytiladi

3) "buni top", "bu nima" kabi so'roqlar yoki nuqtalar o'rnini to'ldirish kabi topshiriqlar berilmaydi, so'roq so'zlar ishtirok etmaydi. Topishmoq mazmunidan jumboq anglanadi;

4) tili sodda, jonlantirish va o'xshatishlar asosiga qurilgan

5) topilayotgan jumboqqa xos eng asosiy va yaqin ma'nolarni so'nggi (uchinchi va to'rtinchi) misralarda beradi, mazmunni kuchaytiradi.

6) ma'rifiylik jihati ustun bo'lgan "adabiy topishmoqlar"ni yaratib, bolalar adabiyotida shakily-mazmuniy yangilanishlar sari yo'l ochdi.

Tursunboy Adashboyevning topishmoqlari

1) topishmoqlari tarkibi an'anaviy tarzda savol va javob qismdan iborat;

2) diologik nutq yetakchilik qiladi;

3) jumboq qismi muallif yoki lirik qahramon nutqi orqali beriladi;

4) Misralar tarkibida an'anaviy tarzda savol so'zlar berilib, topilishi kerak bo'lgan jumboq ishora qilinadi.

5) Jumboqlar soni bitta, hajman salmoqli topishmoqlarida esa bir nechtdan iborat.

6) jonlantirish va o'xshatishlardan unumli foydalangan.

P.Mo'min topishmoqlari esa:

1) shakli salmoqdor, har biri olti va undan ko'p misralarni tashkil etadi. Qofiyalanishi juft holatda bo'lib, a - a - b - b - s - s - d - d shaklida. Bu holat ohangdorlikni oshishiga, yodda oson saqlab qolishga yordam beradi.

2) topishmoqlar asosan 2 qismdan iborat. Savol - jumboq qismi va javob qismi.

3) an'anaviy tarzda topishmoqning so'nggi misrasi javob qismida nuqtalar o'rnini to'ldirish asosiga qurilgan.

4) so'roq qismida oxirgi misradagi so'z va javob qismidagi topilgan narsa nomi qofiyadosh bo'ladi.

- Yoziladi so'zu gaplar, / Kichiklar ham bilar (**daftar**)

"gaplar" - "daftar" so'zlari o'zaro qofiyadosh.

5) tili sodda, ravon, bolalarcha o'xshatish va jonlantirishlardan unumli foydalangan.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, bolalar adabiyotida yaratilgan topishmoqlarning tadqiqi asosida mavzusiga ko'ra tasnifni amalga oshirish ham mumkin.

1. Narsa-buyum nomlarini topishga qaratilgan topishmoqlar,

2. Tabiat hodisalari nomlarini topishga qaratilgan topishmoqlar,

3. Osmon jismlari nomini topishgaga qaratilgan topishmoqlar,

4. Inson ismi va familiyalarini ("Adabiy topishmoqlar"dagi kabi shoir va nosirlarning ism yoki familiyalarini) topishga qaratilgan topishmoqlar,

5. Hayvonot va nobotot olamini nomini topishga qaratilgan topishmoqlar,

6. Meva va sabzavotlar nomlarini topish uchun berilgan jumboqlar,

7. Yil hisobi, sanalar, insonlarning yoshini topishga qaratilgan topishmoqlar,

8. Geografik va joy nomlarini topish uchun berilgan topishmoqlar kabi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa sifatida aytish mumkinki, o'zbek bolalar she'riyatida she'riy topishmoqlar kitobxonlar auditoriyasini hisobga olgan holda juda muhim o'rin tutadi. Topishmoq janri muayyan davr shoirlari ijodi misolida muttasil yangilanib, rivojlanib bordi. Bunda an'analarga izdoshlik va o'ziga xoslik uyg'unligida ma'rifiy xarakterdagi she'r topishmoqlar yaratish bo'yicha muayyan tajribalar to'plandi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sulaymonov M. O'zbek xalq og'zaki ijodi. Namangan-2008

ADABIYOTSHUNOSLIK

2. Салаев Ф, Қурбониёзов Г. Адабиётшунослик атамаларининг изоҳли сўзлиги. Тошкент: Янги аср авлоди. -2010
3. Akbar A. Uyquchining tushlari. "Sharq". -Toshkent, 2006.
4. Husainova Z. O'ylab top. Toshkent: Fan, 1993.3-bet
5. Sulaymonov M. O'zbek xalq og'zaki ijodi. Namangan-2008
6. Akbar A. Uyquchining tushlari. "Sharq". -Toshkent, 2006.
7. Akbar A. Uyquchining tushlari. "Sharq". -Toshkent, 2006.
8. Akbar A. Uyquchining tushlari. "Sharq". -Toshkent, 2006.
9. Akbar A. Uyquchining tushlari. "Sharq". -Toshkent, 2006.
10. Akbar A. Uyquchining tushlari. "Sharq". -Toshkent, 2006.
11. Suyumov A, Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti. Toshkent: O'qituvchi. 1995.
12. Akbar A. Uyquchining tushlari. "Sharq". – Toshkent, 2006
13. Adashboyev T. Osmon Ko'kmi zangori. – Toshkent. "O'zbekiston", 2018.
14. Po'lat Mo'min. Bolajon, bolajonim. - "Cho'lpon". - Toshkent, 2004